

ՆԱՌԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մանուկ Աբեղյանի անվ. գրականության

ինստիտուտի գիտաշխատող

Բան. գիտ. թեկնածու

Էլ փոստ՝ nara77706@mail.ru

**ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՎԹՅԱՆԸ 20-ՐԴ ԴԱՐԱՍԿԶԲԻ ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅ
ՊՈԵԶԻԱՅԻ ՄԵԿՆԻԶ**

Ամփոփում

Վահագն Դավթյանի՝ արևմտահայ գրականությանը նվիրված հոդվածները մշտապես եղել են քննադատության ուշադրության առանցքում, արժևորվել, բարձր գնահատվել գրականագետների, բանաստեղծների կողմից, սակայն առանձին ուսումնասիրության առարկա չեն դարձել:

Մեր հետազոտությունում առաջին անգամ մանրամասն քննվում են Վ. Դավթյանի՝ արևմտահայ պոեզիային վերաբերող հոդվածները, որոնցում արտահայտված են գրականագետ Դավթյանի գեղագիտական սկզբունքները, աշխարհայացքը: Նա հայ բազմադարյան պոեզիայի պատմության մեջ նորովի է վերագնահատում, մեծ դեր ու նշանակություն տալիս արևմտահայ քնարերգությանը, որն իր բարձր գեղարվեստականությամբ, ազգային ու համամարդկային համաձուլմամբ, հայ գրականությունը բարձրացրեց համաշխարհային պոեզիայի մակարդակի:

Բանալի բառեր ու բառակապակցություններ. վերածնունդ, մարդասիրություն, ազգային բանաստեղծ, իդեալի ու իրականության հակադրություն, անձնական դրամա, անանձնություն, լուսերգություն:

Ներածություն

Տաղանդավոր բանաստեղծ, գեղագետ, քննադատ Վ. Դավթյանի հուշագրությունը, հրապարակախոսությունը, հայ ու համաշխարհային դասականների դիմանակարային ուրվագծերը, հոբելյանական և օրացուցային հոդվածները, որոնք ամփոփված են նրա «Զուգահեռ ճանապարհ»¹ (1976) և «Ի սկզբանե էր բանն» (1989) գրքերում, աչքի են

¹ «Ներդաշնակության որոնում. այս է Վ. Դավթյանի ժողովածուում ընդգրկված գրաքննադատական հոդվածների հիմնական մեկնակետը», - բնորոշում է Ե.

ընկնում խոր ընդհանրացումներով, նրբին դիտարկումներով, դիպուկ բնութագրումներով²: Դրանք ծանրակշիռ գրականագիտական լուրջ արժեք ունեն և մինչև այսօր էլ չեն կորցրել իրենց ուժն ու արդիականությունը:

Տաղանդավոր գրողը, ինչպես պոեզիայում, այնպես էլ հոդվածներում «արթնացնում» է իր նախորդների իմաստուն, կենսունակ Խոսքը, ընդհանրացնող դիտարկումներով զուգահեռում իրականությանը³. «Վահագն Դավթյանն իր հոդվածներում ու դիմանկարներում դարձյալ ու դարձյալ ընթերցողին մղում է դեպի հայկական համամարդկայնության ոլորտը...: Խոսելով հայոց պատմության անցած ուղու, ազգային հիշողության և սերունդների նորօրյա զարթոնքի մասին՝ Դավթյանը մշտապես հուշում է՝ աչքը պահել անցյալի դասերին, հոգևոր ժառանգությանը, դարերի ազնիվ նստվածքներին, լեզվին, մշակույթին, հանուն վաղվա օրվա»⁴:

Գրական դիմանկարների ու հոդվածների մեջ Դավթյանը բացահայտում է այս կամ այն գրողի ստեղծագործության արժեքայնությունը, նշում այն առանցքայինը, որ կազմում է տվյալ գրողի էությունը, և որից բխում են նրա ստեղծագործության մյուս որակները. «Այս սկզբունքն իրականացնելիս գրականագետ Դավթյանին մեծապես օգնել է բանաստեղծ Դավթյանը՝ ճշտորեն բնութագրելու երևույթը, ընտրելու ամենահարմար բառը, ամենախոսուն վերնագիրը»⁵, - դիպուկ կերպով բնորոշում է գրականագետ Ժ. Քալանթարյանը, ապա ընդգծում. «Կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ բանաստեղծների մասին խոսելիս Դավթյանը բացահայտում է գրականության, արվեստի, պոեզիայի մասին իր

Պետրոսյանը: Մանրամասն տե՛ս Պետրոսյան Ե., «Ներդաշնակության որոնում», «Սովետական Հայաստան» թերթ, Եր., 1976, №196, 22 օգոստոսի, էջ 4:

² Հատկանշական է այն, որ «Վ. Դավթյանի գրաքննադատական հոդվածներին բնորոշ է պատկերավոր վերլուծությունը»: Տե՛ս Աճեմյան Գր., «Քնարերգակի զուգահեռ ճանապարհ», «Սովետական գրականություն», Եր., 1976, №10, էջ 138:

³ Այս առումով կարծում ենք՝ պատահական չեն ընտրվել գրքերի վերնագրերը՝ «Ի սկզբանե էր բանն...», «Զուգահեռ ճանապարհ»: Այդ նկատելի է նաև Դավթյանի՝ պոեզիայի մասին դատումներում. ժամանակակից պոեզիան պետք է նոր որակի պահանջ դնի, «ընթանա ... արյան հիշողությունը, հոգու հիշողությունը արթնացնելու (ընդգծումն իմն է՝ Ն. Ս.), նախնական անադարտ զգացողությունները ժամանակի բարդ զգացողություններին զուգորդելու ուղիներով»: Տե՛ս Դավթյան Վ., Ի սկզբանե էր բանն..., Եր., 1989, էջ 11:

⁴ Տե՛ս Թամրազյան Հր., Երկեր, Դ., Եր., 2013, էջ 460:

⁵ Քալանթարյան Ժ., Վահագն Դավթյան, Եր., 1991, էջ 149:

ըմբռնումները, նախընտրած սկզբունքներն ու չափանիշները, ուստի գուցահեռ կերպով բնութագրվում է նաև ինքը»⁶:

Մասնավորապես արևմտահայ պոեզիային վերաբերող հոդվածներում արտահայտված են քննադատ Դավթյանի գեղագիտական, տեսական ըմբռնումները, սկզբունքները, որոնք ավելի հստակ ու որոշակի են դարձնում գրողի գեղագիտական հավատամքը, աշխարհայացքը. «Բայց բանաստեղծի անհատականությունը նաև մի ուրիշ, շատ մեծ հատկանիշ ունի, և դա իմ խորին համոզմունքով, այն է, թե նա որքանով է ազգային: Եթե բանաստեղծը անհատականություն է, շեշտված անհատականություն, չի կարող նաև ազգային չլինել... Ինձ համար դա տաղանդի չափանիշ է, որքան ազգային է բանաստեղծը, այնքան ավելի մեծ ու բնական տաղանդ է նա, այնքան նրա մեջ ավելի է խոսում արյունը»:

Մեթոդաբանություն

Վ. Դավթյանի՝ արևմտահայ քնարերգությանը վերաբերող գրականագիտական հոդվածները քննելիս կիրառել ենք գեղարվեստական ստեղծագործության քննաբանության մի շարք մեթոդներ՝ վերլուծական, քննական, համեմատական, համադրական:

«Հայ քերթողության ասպետը» (1971) հոդվածում Դավթյանը թափանցում է Սիամանթոյի գրական ժառանգության ներքին խոր ենթաշերտերի մեջ. «Իրականության և երագի բախման ողբերգությունն է Սիամանթոյի ստեղծագործության մեջ: Աշխարհի բոլոր մեծ բանաստեղծների ստեղծագործություններն առհասարակ ծնունդ են այդ նույն բախման»⁷: Բայց մեծ բանաստեղծի պատկերած իրականությունը շատ էր տարբերվող, մոայլ ու արյունոտ: Խորաթափանց գրողը տեսնում է Սիամանթոյի՝ իր ժողովրդի դաժան ճակատագրով, հայրենիքի ցավով այրվող, մխացող բանաստեղծի հոգու դրաման, տագնապը, ընդվզումը: Նա ինքնագոհությամբ ու «ասպետաբար» հրաժարվում է սիրո երգից՝ «իբր ժողովրդի «Ասպետականը» գրելու համար»: Թերևս աշխարհի ոչ մի բանաստեղծ երբևէ կանգնած չի եղել այդքան ահավոր իրականության դեմ. «Մի ամբողջ ժողովրդի ազգային ու սոցիալական ողբերգություն էր դա, մի ամբողջ ժողովրդի լինելու և չլինելու ողբերգությունը»⁸: Իբրև երագի ու

⁶ Նույն տեղում, էջ 150:

⁷ Դավթյան Վ., Ձուգահեռ ճանապարհ, Եր., 1976, էջ 152:

⁸ Նույն տեղում, էջ 153:

իրականության բախում՝ Դավթյանը բերում է խոր ու նուրբ ապրված «Արցունքներս» չքնադ բանաստեղծության հետևյալ տողերը.

Եվ մաքրաթև երագիս հետ մինակ էի հովիտներուն մեջ հայրենի,

Քայլերս էին թեթև, ինչպես քայլերը խարտիշագեղ եղնիկին,

Եվ զվարթությամբ կը վազեի, կապույտեն և օրերեն բոլորովին գինով,
Աչքերս ոսկիով և հույսով՝ և հոգիս աստվածներով լեցուն...

«Ազատության, արդարության, «մարմարեղեն հույսի» երգիչն ու «հսկայաձև ռահվիրան» եղավ նա: Երգեց ցավն ու տառապանքը, հայրենի տան «ափ մը մոխիր»-ն ու անդրշիրիմյան աղաղակները, մահվան տեսիլներն ու Մաշտոցի գյուտի փառքը»⁹, - ընդհանրացնում է Դավթյանը:

Հետագայում մեկ այլ առիթով քննադատ բանաստեղծը կրկին անդրադառնում է Սիամանթոյի «կարապային մի երգի»՝ «Թաղում» (1987) բանաստեղծությանը: Դավթյանը խոստովանում է՝ այն, պատանության տարիներից սկսած, երգել է իր մեջ որպես եղերական ու թախծալի մեղեդի, որ կորովի ու զորեղ է նաև:

Կոտորած, նախճիր է եղել այլուր, նաև՝ անտառում, որ սովորական իրողություններ էին Թուրքիայի համար, և բանաստեղծը անտառ է վերադարձել վերջին անգամ համբուրելու ու թաղելու իր բարեկամին. Ոչ ոք չի եկել... բնությունն է միայն ոտքի ելել՝ մասնակցելու այդ տխուր թաղմանը: Եվ այստեղ խորաթափանց Դավթյանը հայտնաբերում է Սիամանթոյի գեղարվեստական գյուտը. բանաստեղծության կոնկրետ, զուտ ազգային ցավը սկսում է համամարդկային, տիեզերական չափեր ընդունել. «Մարդկային խղճի զանգերը բարեպաշտորեն գուժում են աշխարհին այդ միակ թաղումի մասին, որ սակայն թաղումն է ամբողջ արարչագործության»¹⁰:

Բոլոր մեծ բանաստեղծներն էլ ինչ-որ առումով մարգարեներ են: Եվ Սիամանթոն բացառություն չէ. «Սիամանթոն հայկական նախճիրների մեջ առավել մեծ արհավիրքների գալուստ էր կանխագուշակում: Դարասկզբից նա իր սևեռուն հայացքն ասես նետում էր դեպի դարակեսը և ազդարարում.

Գիտեք թե հեռավոր ու մոտավոր քաղաքները բոլոր,

Օրերուն ու մարդերուն ճճիրներեն քանդվեցան.

Կարապներն ու խարտյաշ եղնիկները հովերուն մեջ խեղդվեցան...

Զանգակները հին եկեղեցիներու փառքերուն հետ լռեցին...»:

Ավելին, Սիամանթոն հայացքը հառում էր ոչ միայն մեր դարակեսին, այլև մինչև մեր օրերը և գնում առավել հեռուները: Ահա թե հայկական

⁹ Նույն տեղում, էջ 154-155:

¹⁰ Ի սկզբանե էր ..., էջ 221:

կոտորածների ու նախճիրների մասին գրելով, ինչպես կարելի է գերաճել ու բարձրանալ մինչև համամարդկային գաղափարները, մինչև դարի ցավերն ու վերքերը»¹¹:

«Տերևի սոսափյունից մինչև անհունը» (1970) հոդվածի սկզբում Դավթյանը ոչ պատահականորեն անդրադառնում է Մեծարենցին նվիրված չարենցյան քառյակին, որն ականա ստիպում է բանաստեղծին խորհրդածել Մեծարենցի քնարերգության հասարակական բովանդակության, ժամանակի հետ ունեցած նրա հարաբերության շուրջ: «Արև է երգել ու զարուն այս հիվանդ, հանճարեղ պատանին» չարենցյան տողերը քննադատ Դավթյանին մղում են մի կարևոր հարցադրման. արդյո՞ք Մեծարենցը ժամանակից, հասարակական խնդիրներից կտրված մի ինքնանպատակ քնարերգու է: Եվ ինքն էլ ճշմարտացորեն հիմնավորում է իր հարցադրումը, բացահայտում առեղծվածը: Եթե Մեծարենցը ժամանակից կտրված արևի ու զարնան մի ինքնամոռաց քնարերգու լիներ, Չարենցը չէր կարող մեծարել նրան: Արյան ու եղեռնի մեջ եղեգնյա սրինգով արև ու զարուն երգող բանաստեղծը ոչ միայն չի հնացել, այլև իր ժամանակից «գերաճելով» հասել է մեզ, ավելի է բացել իր գեղեցկության հյուսվածքը. «Ահա այդ գաղտնիքի բանալին է, որ իր սքանչելի քառյակով մեզ է մեկնում Չարենցը»:

Դավթյանը տեսնում է իրականության երկու հակադիր կողմերը. մի կողմում՝ եղեռն, նախճիր, մյուս կողմում՝ գարնան ու արևի երգ, մի կողմում՝ ոտնահարվող մարդկայնություն, մյուս կողմում՝ մարդկայնության փառաբանություն: Նա Մեծարենցի բանաստեղծական աշխարհի մեջ հայտնաբերում և նորովի է մեկնում երազի և իրականության հակադրությունը: Հանճարեղ քնարերգուն զարմանալիորեն մղձավանջային իրականությանը հակադրել է իր մարդկային մեծ երազանքը, մարդասիրությունը, բարությունը, լույսի տենչը: Նա ա՛յս կերպ էր հակադրվում կյանքի մղձավանջին. «Աշխարհում լեռնացող ամեհի ուժերի, արյան ու եղեռնի դեմ հանդիման բանաստեղծը մարդկայնության ու գեղեցկության իր տառապագին որոնումը, իր ցավագին երազանքն է դրել և դրանով իսկ դարձել ժամանակի հարազատ արտահայտիչը, թեև ժամանակի դեպքերի ու իրադարձությունների մասին հիշատակություն իսկ չկա նրա ստեղծագործության մեջ»¹²:

Դավթյանը նաև նկատում է, որ հայրենիքի զգացողությամբ զարմանալիորեն իրար նման են Մեծարենցն ու Եսենինը: Եվ հիշում է Եսենինի խոսքը իր հայրենիքի, ծննդավայրի մասին. «- Գիտե՞ս, թե ինչու եմ

¹¹ Նույն տեղում, էջ 221:

¹² Զուգահեռ ճանապարհ ..., էջ 167

ես բանաստեղծ, - հարցրել է նա մի գրողի: - ...Ես հայրենիք ունեմ: Ես այնտեղից եմ դուրս եկել և ինչպիսին էլ լինեմ, կգնամ այնտեղ... Ուզո՞ւմ ես բարի խորհուրդ ստանալ... Հայրենի՛ք փնտրիր, կգտնես՝ իշխան ես: Չես գտնի՝ ոչինչ ես»¹³: Իսկ հայրենիքի զգացողությունը պոեզիայի «քաղաքացիականության» հենց առաջին հատկանիշը չէ՞ արդյոք: Մեծարենցի ստեղծած բանաստեղծական աշխարհը «ոգեղեն հայրենիքն» է: Դավթյանը նրբորեն նկատում է, որ մեծ քնարերգուն պատկերում է ոչ թե ժամանակակից, այլ իր երազի գյուղը, երազի աշխարհը, և այդ աշխարհն էր որոնում նա, և այդ որոնումը նրա «ստեղծագործական անհատականության էությունն» էր, որ անսպառ գեղեցկություն է բերել հայ պոեզիային: Նա համոզված է, որ հնարավոր չէ ավելի լավ բնորոշել մեծարենցյան պոեզիան, քան բնորոշել է ինքը՝ բանաստեղծը. «Ինչ երջանկություն, տերևի մը խարշափին մեջ տեսնել տիեզերական գործության գաղտնիքը, ու այդ փոքրիկ մասնավորեն մեկնիլ դեպի անհունը»¹⁴:

Լուսեղեն է նրա աշխարհը: Դավթյանը բնորոշում է. «Լույսն առհասարակ Մեծարենցի պոեզիայի հիմնական շաղախն է»: Լույս է երգել Մեծարենցը, երբ «Արյուն է եղել աշխարհում, եղել է եղեռն ու կոնիվ»: Այդ լույսերի, այդ երազի միջով ձգվում է նրա անձնական ողբերգության ցավագին թելը: Բայց անձնական ողբերգությունն էլ չի կարողանում մթագնել բանաստեղծի մարդկայնության պայծառ երազը: Դրա վառ ապացույցն «Ըլլայի՛, ըլլայի՛» շարքն է, որը, ըստ Դավթյանի, Մեծարենցի ամբողջ ասելիքի խտացումն ու հայ քնարերգության գլուխգործոցներից մեկն է:

Դավթյանը բացահայտում է Մեծարենցի տաղանդի յուրահատկության գաղտնիքը. նրա ուղին բողոքի, ընդվզման ուղին չէ, այլ մարդկության, գեղեցկության որոնման ճանապարհն է, որ իր հետ բերել է մի մեծ մարդասիրություն: Նա եզրահանգում է՝ Մեծարենցի պոեզիան ազնիվ մի կոչ է մարդուն՝ վերադառնալու ինքն իրեն: Եվ որքան հեռանանք ինքներս մեզանից, այնքան նա ավելի սիրելի ու մոտիկ պիտի դառնա մեզ:

Դավթյանը Մեծարենցի անհատականության, նրա քնարերգության մեկնությանը կրկին անդրադառնում է **«Հրաշալին ու զարմանալին»** (1986) հոդվածում՝ նրա պոեզիան համեմատելով «անբառ աղոթքի», բնության ու մարդու, կյանքի ու աշխարհի «անբառ մի օրհներգության», «լույսի ու ցավի մի խորհրդավոր միասնքի», «գույների մոգական ալեվետման» հետ. կարծես հաղորդվում ես հրաշքի: Դավթյանը դարձյալ հայտնաբերում, նորովի է

¹³ Նույն տեղում, էջ 169:

¹⁴ Նույն տեղում, էջ 170:

վերաբժնորում հանճարեղ քնարերգուի խառնվածքը, բանաստեղծական մեծ աշխարհը, որ իր շարժման օրենքներն ունի, ունի նյութերի իր յուրահատուկ բաղադրությունը, իր գաղտնիքներն ու առեղծվածները. «Մինչև այս պատանու հայտնությունը հայ բազմադարյան քնարերգության քարտեզի վրա նման աշխարհի գոյություն չուներ»¹⁵: Գաղտնիքն այն էր, որ նա անդավաճան եղավ իր ակունքներին, իր մանկությանը, այն գյուղաշխարհին, ուր այժ էր բացել ինքը: Գրականագետը Մեծարենցին համարում է միջնադարյան տաղերգուների հարազատ շառավիղը, որ արհավիրքի ու խավարի մեջ փառաբանում էին լույսը, երգում արարչագործող սերը:

Դավթյանն այս հոգվածում ավելի խոր է մեկնում տառապող բանաստեղծի բարդ, խորհրդավոր ու բազմազան ներաշխարհը. մեծարենցյան քնարերգությունը միայն արևի ու լույսի փառաբանություն չէ. «Թախծալի ու ցավոտ աշխարհ է դա, քանի որ մարդկային մեծ երազանք է, իսկ երազանքը միշտ էլ իրականության հակադրությունն է, յուրօրինակ բողոք և միշտ էլ ցավից ու տառապանքից է ծնվում»¹⁶: Գրականագետը տալիս է մեծարենցյան պոեզիայի գաղտնիքները բացելու բանալին՝ «Շողա՛, շողա՛, բարի արև, հիվանդ եմ...». «Այս տողը բնաբան կարող է լինել Մեծարենցի ամբողջ ստեղծագործության համար, բանալի, որ բացում է նրա ստեղծագործական գաղտնարանները, թույլ է տալիս մտնելու նրա հոգու աշխարհը, որ անհուն ցավի, բայց և անհուն բարության աշխարհ է»¹⁷: Կրկին զարմանում է Դավթյանը. անխուսափելի մահվան եզերքին կանգնած բանաստեղծը ինչպե՞ս է կարողանում իր ցավից ու տառապանքից այդքան բարություն, անձնական ուրախություն քամել ու տալ աշխարհին: Պատասխանը մեկն է՝ միայն տարիների փորձով իմաստնացած հոգին է, որ պիտի կարողանար հասնել այդպիսի անանձնության, այդպիսի համապարփակ փիլիսոփայության՝ «Տո՛ւր ինձի, Տե՛ր, ուրախություն անաձնական...»: Իրոք որ՝ հրաշալի ու զարմանալի:

Դավթյանը բանաստեղծի իր ներքնատեսությամբ հայտնաբերում է, որ միայն նարեկյան տառապանքով մաքրված սիրտը կարող էր նվաճել

¹⁵ Ի սկզբանե էր..., էջ 69:

¹⁶ Նույն տեղում, էջ 73:

¹⁷ «Մեծարենցը մշտապես ներկա է եղել Դավթյանի գեղարվեստական աշխարհում: Դա աննկատ ներկայություն է այնքանով, որքանով բանաստեղծական աշխարհընկալման մեծարենցյան հայացքը խորքից առկա է Դավթյանի գեղագիտության մեջ», - դիտարկում է գրականագետ Դ. Գասպարյանը: Տե՛ս Գասպարյան Դ., Վահագն Դավթյան. Կյանքը և ստեղծագործությունը, Եր., 2007, էջ 57:

այդպիսի բարձունքներ, հասնել այդպիսի վեհության: Իսկ Նարեկացին Մեծարենցի պաշտամունքն էր. նա առաջինն էր, որ կարողացավ խորամուխ լինել մատյանի անհուն էության մեջ և ասել, որ «խավարներուն ու մշուշներուն, ծփծփումներուն ու հորձանքներուն ետին հավիտենական, երջանիկ, անշիջանելի գաղափարը կա պահված», կա կամքի ու գիտակցության արևոտ վայրկյանը: Մեծարենցը, դեռ նախորդ դարասկզբին զգալով բնությանը սպառնացող վտանգը, աղոթում էր նրա հրաշքի առաջ և, ցանկանալով փրկել նրա «Լուսականությունը», վերստեղծում էր այն: Ապա Դավթյանը եզրահանգում է՝ մարդու և բնության, բարության և անանձնության աղոթքանման երգը շուրթերին, վաղուց արդեն հավերժության ճանապարհն է բռնել այդ «սքանչելին ու զարմանալին»: Այստեղ տեղին է հիշել «**Մեծարենցի հետ**» հրաշալի բանաստեղծությունը, որ կարծես լիարժեք է դարձնում հանճարեղ բանաստեղծի գրական ժառանգության դավթյանական մեկնությունը.

Ու ասես ցավն աշխարհում
Դարձավ աղոթք մի պայծառ,
Ու ասես մահն աշխարհում
Փոխվեց անմահ զրույցի...

«Շքեղ բռնկում» (1973) հոդվածն սկսվում է Դավթյանի՝ հայ քնարերգության պատմության ճանապարհի վերագնահատմամբ. հայ գրականության ոչ մի ժանրում այդքան համապարփակ չի արտացոլվում հայ ժողովրդի ոգեկան կերտվածքն ու դիմանկարը, որքան նրա հանճարեղ էպոսում ու քերթողական արվեստի մեջ, նույնիսկ՝ «19-րդ և 20-րդ դարերի պոեզիայի հայելին իսկ բավական է, մեջը տեսնելու մեր ժողովրդի հոգեկան դիմանկարն ու վայելույչ հասակը, «ազնվության վկայականը»¹⁸: Նա Պետրոս Դուրյանին համարում է 19-րդ դարի երկրորդ կեսի մեր նոր քնարերգության սկզբնավորողը, որը մեր պոեզիան հասցրեց համամարդկային բարձրության՝ առերևույթ անձնական թվացող իր երգերի մեջ դնելով մեր ժողովրդի տառապագին ոգին: Նա հայի դրաման տարրալուծել է մարդու դրամայի մեջ:

Դավթյանը այն համոզման է, որ հայ ժողովրդի եզակիորեն տարաբախտ ճակատագիրը մեր մի շարք հզոր տաղանդների՝ սկսած Աբովյանից վերջացրած Սիամանթոյով, թույլ չի տվել ինչպես հարկն է առնչվելու նաև համամարդկային թեմաների, երգելու նաև Մարդու երգը... Այս առումով առանձնանում է Դ. Վարուժանը. «Բարեբախտաբար Վարուժանը կարողացավ «Ցեղին սիրտը» երգելուն զուգընթաց, գրիչը

¹⁸ Զուգահեռ ճանապարհ..., էջ 156:

թաթախել նաև իր սրտի մեջ, երգել նաև Մարդու սիրտը, սերտորեն առնչվել համամարդկային թեմաների, նրանց մեջ դնելով իր ժամանակի ողբերգություններն ու հասարակական-սոցիալական հակասությունները, նաև իր անձնական ողբերգությունները, որոնք ... հնչում են իբրև համամարդկային ողբերգության նվագներ»¹⁹: Նա եկել էր՝ ներբողելու գեղեցիկն ու վսեմը, արդարն ու բարին, երգելու ազատ, «սրբագործված Մարդուն», քայլելու դեպի «աղբյուրը լույսին», սակայն ստիպված էր հաճախ իջնել իր համամարդկային ճախրանքներից՝ ազգային վիշտը, ցեղին սիրտը երգելու:

Դավթյանը չի թաքցնում, որ Վարուժանը իր ընտրյալ բանաստեղծների շարքում է: Նա տեսնում է բանաստեղծի հոգում գեղեցիկ ու շքեղ երազի բախումը բիրտ իրականությանը, որից ծնունդ էր առել մարդկային մի մեծ դրամա: Այդ իմաստով իրար է հակադրում «Հեթանոս երգեր» և «Գողգոթայի ծաղիկները» շարքերը: Առաջինը երազն է, երկրորդը՝ իրականությունը, որը նրա ստեղծագործության ամբողջ էությունն է, նրա հոգու երկփեղկվածությունը: Երկփեղկված, բայց միաձույլ՝ սիրո ու տառապանքի փոխներթափանցմամբ: Այստեղ ամենաբնորոշը «Տրտունջք» բանաստեղծությունն է:

Վարուժանը կարողացել է տեսնել ոչ միայն սոցիալական հակասությունները, այլև բանաստեղծականցնել, գեղարվեստականացնել այն ժամանակվա մեր պոեզիային շատ քիչ ծանոթ այնպիսի երևույթներ, ինչպիսիք են գործարանը, մեքենաները և այլն: Այս իմաստով նա Վարուժանին նորարար է համարում և հայ պոեզիայի առաջին իսկական «ուրբանիստը», որ տեսավ մետաղյա դարի, մեքենայական դարի բերած արհավիրքների հեռանկարը:

Դավթյանը նկատում է, որ «Յեղին սիրտը» գրքից ձգվող ազգային ողբերգությունը «Գողգոթային ծաղիկներում» վերաճում է համամարդկային ողբերգության, դարի ողբերգության: Դրա փայտուն վկայությունը «Ո՛վ դար, ո՛վ Դար» բանաստեղծությունն է, որ ավարտվում է հույսով ու երազանքով: Իսկ երազանքը Վարուժանի քնարի ամենահիմնական լարերից է: Դավթյանը, հակադրվելով «Հեթանոս երգեր» շարքի վերաբերյալ եղած կարծիքներին՝ վերադարձ դեպի հինը, անցյալը, գրում է, որ «Հեթանոս երգերի» մեջ հեթանոսությունը ոչ թե անցյալն է, այլ ապագայի երազանքը, ուր մարդը կլինի ազատ, գեղեցիկ, սերը չի գնվի ոսկով, մարդը կբարձրանա իբրև հոգևոր ու մարմնավոր գեղեցկության ներդաշնակություն՝

«... Գեղեցիկն ու գորությունը արբուն,

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 158:

Եվ խորհրդանիշը անմահ Գեղեցկին, գործության՝

Փրփուրներու դիցուհին ստինքներով ռոշնական...»:

Գրականագետը հայտնաբերում է նաև Վարուժանի մեկ այլ գեղարվեստական գլուխգործոցի խորհուրդը՝ «Հացին երգը»՝ պատկերը իր իսկ երազանքի²⁰: Նա գտնում է, որ այս շարքում ողբերգություն չկա, իսկ եթե կա, ապա միայն սիրային է: Բայց սա էլ դեռ ողբերգություն չէ, այլ հոգևոր գեղեցիկ հարստության վկայություն. «Առնական, հզոր, հոգեպես հարուստ մարդիկ են Վարուժանի երազանքի հերոսները, որ անգուգական «Հարձի» տողերից ելած, հաղթական երթով անցնում են նաև «Հացին երգի» միջով»²¹: Հարազատ ժողովրդի ու համայն մարդկության «առնական» տառապանքը, սերն ու երազանքն է շարքում արտահայտված:

Այսպիսին է Վարուժանի պոեզիայի հասարակական-քաղաքական բովանդակությունն ու լիցքը: Նա հայ քնարերգության դոները բացեց 20-րդ դարի շնչի դեմ՝ բերելով գեղարվեստական նոր արտահայտչամիջոցներ, հարստացնելով հայոց լեզվի բազմերանգությունը. «Համարյա ոչինչ նա ճակատային, ուղիղ խոսքով չի ասում, ամեն ինչ զգեցած է պատկերով ու համեմատությամբ»²²: Ամփոփելով՝ Դավթյանը գրում է, որ Վարուժանը նորոգչական առաքելությամբ անսահմանորեն ընդարձակեց մեր քերթողական արվեստի «կալվածքները», և պոեզիայի հիմնալի դասեր տվեց իրենից հետո եկածներին և տալու է նաև եկողներին:

Տարիներ անց Դավթյանը դարձյալ անդրադառնում է Վարուժանի ստեղծագործական աշխարհի քննությանը **«Երգ գեղեցկության ու տառապանքի»** (1984) հոդվածում՝ նրան համարելով հայ բազմադարյան պոեզիայի ամենաշքեղ, ամենալուսավոր բնկումներից մեկը: Նա Վարուժանին համարում է «խորապես ազգային բանաստեղծ», «թանձր ռեալիստ», որի բարձր պոեզիայի լայն դոներով պիտի մտներ քսաներորդ «մետաղյա դարը»: Կրկին քննելով վարուժանական պոեզիայի գեղարվեստական առանձնահատկությունները՝ գտնում է, որ նրա ստեղծագործության մեջ կարելի է տեսնել սիմվոլիզմից, ֆուտուրիզմից, իմպրեսիոնիզմից եկող բաղկացուցիչներ, որ երկը դարձնում է հարուստ ու գունեղ:

Դավթյանը բարձր է գնահատում այն, որ Վարուժանի համար կարևոր է եղել հայ մշակույթի, քաղաքակրթության վերածնունդը՝ «Գեղարվեստով է,

²⁰ «Երգ գեղեցկության ու տառապանքի» հոդվածում Դավթյանը «Հացին երգը» անվանում է նոստալգիա, կարոտախոս՝ «ապագայի, լավագույնի կարոտախոս»:

²¹ Զուգահեռ ճանապարհ..., էջ 163:

²² Նույն տեղում, էջ 164:

որ կապրի ցեղ մը»: Մեծ քանաստեղծներն իրենց ժողովրդի ոգին են, նրա երազանքների, տենչերի կրողները, նրա պատգամախոսները: Նա համոզված է՝ Վարուժանի շուրթով ժողովուրդն էր խոսում, որ ուզում էր ընթանալ դեպի աղբյուրը լույսի, դեպի արդարության, ճշմարտության և բարության ակունքները: Եվ, չնայած նրա եղերական վախճանին, անհնար էր սպանել այդ ոգին ու երազանքը («Դեպի աղբյուրը լույսի» (1984)): Միահյուսել, համադրել ազգայինն ու համամարդկայինը. ահա այս էր մեծ քանաստեղծի, գրականության տեսաբանի մեծ իղեալը:

«Ասպետի երգը» (1985) հողվածում Դավթյանը մեծ սիրով և հիացումով է խոսում նաև Ռուբեն Սևակի մասին, որ իր ժամանակակից հզոր քանաստեղծների պես ընտրեց «դասական պոեզիայի մայրուղին»: Նա տաղանդավոր քանաստեղծին ներկայացնում-դնում է Սիամանթոյի, Վարուժանի կողքին՝ նշելով նրանց քանաստեղծական աշխարհների ընդհանրություններն ու յուրահատկությունները: Գրականագետը առանձնահատուկ սիրով է քննում «Ինչու»-ն. «Եթե ես երբևէ համաշխարհային սիրային լիրիկայի անթուղիա կազմելու լինեի, ապա առանց զեղչի ու զիջման այս քանաստեղծությունը կտեղադրեի այնտեղ: Համաշխարհային սիրային լիրիկայի մեջ ես քիչ գիտեմ քանաստեղծություններ, որոնց մեջ տրոփեր այսպիսի ասպետականություն, այսպիսի անանձնություն»²³: Հետագայում Դավթյանը կրկին մեկնում է գլուխգործոցային «Ինչու» քանաստեղծությանը նույնանուն հողվածում՝ ընդհանրացնելով ասելիքը. «Ինչու»-ն հառաչանքի նման է պոկվել մարդկային կրծքից (**«Ինչու»**, (1987)):

Եզրակացություն

Թեմայի ուսումնասիրության արդյունքում մեր եզրահանգումները հետևյալն են՝

1. Վ. Դավթյանը հայ պոեզիայի պատմության մեջ նորովի է արժևորում, գնահատում, մեծ դեր ու նշանակություն տալիս 20-րդ դարասկզբի արևմտահայ քնարերգությանը, որն իր բարձր գեղարվեստականությամբ, ազգային ու համամարդկային համաձուլմամբ, հայ գրականությունը բարձրացրեց համաշխարհային գրականության մակարդակի:
2. Վ. Դավթյանի՝ արևմտահայ պոեզիային վերաբերող հողվածներում արտահայտված են քննադատ Դավթյանի փիլիսոփայական-գեղագիտական, տեսական ըմբռնումները, սկզբունքները, որոնք

²³ Ի սկզբանե էր..., էջ 90:

ավելի հստակ ու որոշակի են դարձնում գրողի գեղագիտական դավանանքը, աշխարհայացքը:

3. Այդ հոդվածները խորաթափանց վերլուծությունների ընդհանրացումներ են, աչքի են ընկնում նուրբ դիտումներով, սեղմ ու դիպուկ բնութագրումներով, ունեն գրականագիտական բարձր արժեք ու արդիականություն:
4. Դրանք աչքի են ընկնում անհատական ու ազգային դրամայի ցնցող պատկերներով:
5. Դավթյանը արևմտահայ պոեզիայում ստեղծված դասական ավանդների ժառանգորդական շարունակման ջերմ կողմնակիցն է:
6. Բացահայտում է դարասկզբի արևմտահայ քնարերգության փոքիկ գլուխգործոցների գեղարվեստական արժեքը, հայտնաբերում չնկատված գեղեցկություններ:
7. Շոշափում է արևմտահայ բանաստեղծի անհատականության, ազգային դիմագծի, քաղաքացիականության հարցերը:
8. Արևմտահայ բանաստեղծների ստեղծագործական սխրանքը նրանց անձնական ողբերգությամբ է ուղեկցվել, որ ձեռք է բերում համամարդկային արժեք:
9. Արևմտահայ քնարերգուի մեծությունը գրականության մեջ չափվում է սիրո որակով և ըմբռնումներով, անհատական, ազգային և համամարդկային զգացումների հոսանքով:
10. Ներկայացնում է իդեալի ու իրականության հակադրությունը:
11. Կենտրոնանում է գրողին բնութագրող էական, առանցքային հարցի վրա, որ կազմում է տվյալ գրողի էությունը:

Օգտագործված գրականություն

1. Աղաբաբյան Ս., «Բանաստեղծության իր ճանապարհը», «Սովետական Հայաստան», Եր., 1982, № 189, օգոստոս 15:
2. Աճեմյան Գր., «Քնարերգակի զուգահեռ ճանապարհը», «Սովետական գրականություն», Եր., 1976, №10, էջ 137-139:
3. Բախչինյան Ֆ., «Ներդաշնակության բանաստեղծը», «Գրական թերթ», Եր., 2002, №38, նոյեմբեր 8:
4. Գասպարյան Դ., Վահագն Դավթյան. Կյանքը և ստեղծագործությունը, Եր., 2007, 376 էջ:
5. Գրիգորյան Ս., Վահագն Դավթյանի պոեմները, Եր. 2021, 460 էջ:
6. Դավթյան Վ., Զուգահեռ ճանապարհ, Եր., 1976, 404 էջ:
7. Դավթյան Վ., Ի սկզբանե էր բանն..., Եր., 1989, 608 էջ:
8. Թամրազյան Հր., Երկեր, Գ., Եր., 2010, 996 էջ :

9. Թամրազյան Հր., Երկեր, Դ., Եր., 2013, 1008 էջ:
10. Հայրապետյան Ղ., «Բանաստեղծի զուգահեռ ճանապարհը», «Գրական թերթ», Եր., 1976, №38, սեպտեմբեր 17:
11. Մաթևոսյան Հր., «Հետնորդը և նախորդը», «Հայաստանի Հանրապետություն», Եր., 1996, թիվ 36, փետրվար 24:
12. Մահարի Գ., «Ճանապարհ սրտի միջով», «Գրական թերթ», Եր. 1966, №43, հոկտեմբեր 21:
13. Մեծարենց Մ., Երկեր, Եր. 1986, 256 էջ:
14. Պետրոսյան Եղ., «Ներդաշնակության որոնում», «Սովետական Հայաստան», Եր., 1976, №196, օգոստոս 22:
15. Սարինյան Ս., «Բանաստեղծի զուգահեռը», «Գրական թերթ», Եր. 1990, № 15, ապրիլ 6:
16. Սիամանթո, Ընտիր երկեր, Եր., 1957, 252 էջ:
17. Քալանթարյան Ժ., Վահագն Դավթյան, Եր., 1991, 164 էջ:

Нара Саркисян

**В. Давтян как интерпретатор западноармянской поэзии начала
XX века**

Заключение

Ключевые слова и выражения: ренессанс (возрождение), гуманизм, народный поэт, противопоставление идеала и реальности, личная драма, безличность, поэзия света.

Полученные результаты исследования позволяют сделать следующие выводы:

1. В истории армянской поэзии В. Давтян заново переоценивает и придает огромное значение западноармянской лирике начала XX века, которая своим превосходным артистизмом, слиянием национального и общечеловеческого подняла армянскую литературу на уровень мировой литературы.
2. Статьи В. Давтяна, как литературного критика о западноармянской поэзии выражают его философско-эстетические, теоретические представления и принципы, которые четко определяют эстетическое вероучение и мировоззрение писателя.
3. Статьи Давтяна являются обобщениями глубокого анализа, которые отличаются тонкими наблюдениями, краткими и точными описаниями, тем самым определяя высокую литературную ценность и актуальность.
4. Статьи отличаются потрясающими образами, которые опираются на индивидуальной и национальной драмы.

5. В. Давтян является сторонником продолжения классических произведений, созданных в западноармянской поэзии из поколения в поколение.
6. В. Давтян раскрывает художественную ценность небольших шедевров западноармянской лирики начала века, выявляя невиданные красоты.
7. Критик затрагивает вопросы личности западноармянского поэта, его национальный облик и общественно-политическую деятельность.
8. Личная трагедия западноармянских поэтов сопровождалась с творческими подвигами, которые приобретали общечеловеческое значение.
9. Величие западноармянского лирика в литературе выявляется индивидуальными, национальными и общечеловеческими чувствами, любовью и пониманием.
10. В. Давтян рассматривает противоположность между идеалом и реальностью.
11. В центре внимания критика является сущность армянского писателя, стремясь сохранить литературные традиции и переплести их с новым периодом.

Nara Sargsyan

V. Davtyan as the Interpreter of Western Armenian Poetry of the Beginning of the 20th century

Conclusion

Key words and expressions: Renaissance, humanism, national poet, contrast between ideal and reality, personal drama, impersonality, light poetry.

The results of the research allow us to outline the following conclusions;

1. In the history of Armenian poetry V. Davtyan newly evaluates and underlines the importance of Western Armenian lyric poetry of the beginning of the 20th century, which differs with its high artistry, intertwinement of the national and universal and upgrades Armenian literature to the level of the world literature.
2. The articles of V. Davtyan reveal him as a literary critic of Western Armenian poetry. They illustrate the philosophical-aesthetic, theoretical understandings and principles of the theorist, which clearly define the aesthetic creed and the worldview of the writer.
3. V. Davtyan's articles are the generalizations of profound analysis distinguished with subtle observations, brief and accurate descriptions, high literary value and relevance.

4. The articles are differentiated with a stunning imagery based on individual and national dramas.
5. V. Davtyan supports the continuous reverberation of the classical poetry created in Western Armenia from generation to generation.
6. The Armenian critic reveals the artistic value and the hidden beauty of the tiny masterpieces of Western Armenian lyrical poetry of the beginning of the century,
7. The critic touches upon the question of the identity of the Western Armenian poet, his national image and socio-political activities.
8. The personal tragedy of the Western Armenian poets was accompanied by their creative accomplishments which acquired universal significance.
9. The literary greatness of the Western Armenian poet is measured by his individualism, national and universal perception, love and understanding.
10. V. Davtyan in his research juxtaposes the ideal and the reality.
11. The critic focuses on the essence of the Armenian writer, aiming at preservation of the literary traditions and intertwining them with the modern periods.

Խմբագրություն է ուղարկվել 19.01.2023թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 05.02.2023թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 13.03.2023թ.